

Eşqanə BABAYEVA

«Fələk gəlməyə uşağı fələkə dərəcə»
 Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
 eshqane@mail.ru

**GÜZİDƏ SƏBRİ AYGÜNÜN
 TÜRK ƏDƏBİYYATINDA MÖVQEYİ**

Açar sözlər: türk ədəbiyyatı, Guzidə Səbri Aygün, türk romanı
Key words: Turkish literature, Guzida Sabri Aygun, turkish novel
Ключевые слова: турецкая литература, Гюзиде Сабри Айгюн, турецкий

Gözidə Səbri Aygünün "Gözidə Səbri Aygün" adlı kitabı onun ədəbiyyatında mövqeyi haqqında təfərrüatlı məlumatlar verir. Kitabın əsas mövzusu qadınların həyat və sevgi baxımından yaşadığı çətinliklərdir. Romanın qəhrəmanları qadınlar olmaqla yanaşı, onların sevgililəri də mövqəyində iştirak edirlər. Romanın qəhrəmanları qadınlar olmaqla yanaşı, onların sevgililəri də mövqəyində iştirak edirlər. Romanın qəhrəmanları qadınlar olmaqla yanaşı, onların sevgililəri də mövqəyində iştirak edirlər. Romanın qəhrəmanları qadınlar olmaqla yanaşı, onların sevgililəri də mövqəyində iştirak edirlər.

qədər ruhuma hüzn, eyni zamanda zövq verən ikinci bir şey təsəvvür edə bilmirəm. Bu, bir-birinə zidd duyğuları burdan başqa, heç yerdə tapa bilmədim" [1, s.9-10].

Daha sonra, Güzidə xanım otağına qapanıb bunları necə həvəslə qələmə aldığı, din müəlliminin isə başının üstünü alıb, necə qəzəbləndiyini qeyd edir. Bunun cəzası isə 50 sətir yazı yazmaq idi. Güzidə xanımın xatirələrindən ədəbiyyata sonsuz maraq göstərdiyini, Tahir əfəndi adlı ədəbiyyat müəllimindən sevgilə bəhs etdiyini görürük. Xatirələrindən atasına necə bağlı olduğunu, atasının Əbdülhəmid istibdadına tuş gələrək, sürgünə göndərildiyini, bu ayrılıqdan necə böyük əzab, izztirab çəkdiyini yazır. Güzidə Səbri Aygün Bəyoğlu bölgəsinin birinci katibi Əhməd Səbri bəylə ailə qurmuşdu. Yazıçı, 1946-cı ildə vəfat etmişdir. Nahid Sirri Örik Güzidə Səbrinin vəfat xəbərini eşidib, "Həyat və kitablar" adlı əsərində yer alan "Ölən bir romançıya və mühərririni gözləyən bir-iki kitabə dair" yazısında onun haqqında yazır:

"Qadın yazıçıları arasında bir vaxtlar bəlkə də ən məşhuru olan Güzidə Səbrinin iki ildən çox Girəsunda yaşadığını, qısamüddətli xəstəlikdən sonra dünyasını dəyişdiyini hamı kimi mən də qəzətdən xəbər tutdum.

Güzidə Səbri illərdən ki, yavaş-həvəslə bəhs edilirdi, həyatı həvəslə bəhs edilirdi, qadın ədəbiyyatının inkişafında mühüm rol oynadı. Onun əsərləri Türk ədəbiyyatında mövqəyində iştirak edirlər.

"Gözidə Səbri" adlı kitabın qəhrəmanları qadınlar olmaqla yanaşı, onların sevgililəri də mövqəyində iştirak edirlər. Romanın qəhrəmanları qadınlar olmaqla yanaşı, onların sevgililəri də mövqəyində iştirak edirlər. Romanın qəhrəmanları qadınlar olmaqla yanaşı, onların sevgililəri də mövqəyində iştirak edirlər.

Gözidə Səbri Aygünün "Gözidə Səbri Aygün" adlı kitabı onun ədəbiyyatında mövqeyi haqqında təfərrüatlı məlumatlar verir. Kitabın əsas mövzusu qadınların həyat və sevgi baxımından yaşadığı çətinliklərdir. Romanın qəhrəmanları qadınlar olmaqla yanaşı, onların sevgililəri də mövqəyində iştirak edirlər. Romanın qəhrəmanları qadınlar olmaqla yanaşı, onların sevgililəri də mövqəyində iştirak edirlər.

Gözidə Səbri Aygünün "Gözidə Səbri Aygün" adlı kitabı onun ədəbiyyatında mövqeyi haqqında təfərrüatlı məlumatlar verir. Kitabın əsas mövzusu qadınların həyat və sevgi baxımından yaşadığı çətinliklərdir. Romanın qəhrəmanları qadınlar olmaqla yanaşı, onların sevgililəri də mövqəyində iştirak edirlər. Romanın qəhrəmanları qadınlar olmaqla yanaşı, onların sevgililəri də mövqəyində iştirak edirlər.

Güzidə Səbrinin digər şeirlərində də, bu duyğular davam edir. Onun "Küskün qadına", "Eşq iqlimində", "Diyorlar ki", "Qar yağarkən", "Xülya gənci", "Çiçəklər və mən" və s. kimi mənsur şeirləri də vardır.

Yazıçı, "Münəvvar" adlı ilk romanını 1889-cu ildə qələmə almışdır. Güzidə Səbri, "Ölmüş qadının evraki mətrükəsi", "Yaban gülü" (1920), "Nedrət" (1922), "Hüsrən" (1928), "Hüsrən gecəsi" (1937), "Nəcəla" (1941), "Mazinin səsi" (1944) adlı romanların müəllifidir. Güzidə Səbri ədəbiyyatda ən gözəl sevgi romanları yazan yazıçı kimi məşhurlaşmışdı. Yazıçının "Nedrət" romanı "Ölmüş qadının evraki mətrükəsi" romanının davamıdır. Yazıçı özü də bu əsərini "zeyl" adlandırır.

Onu da qeyd edək ki, türk ədəbiyyatında Tənzimatın başlamasıyla qərb ədəbiyyatına meyillilik artmış, ədəbiyyatda yeni meyarlar, yeni istiqamətlər yaranmışdır. Yaranan bu əsərlərin bir qismi yüksək sənətkarlığı, dil-üslubi ilə diqqəti cəlb etsə də, digər əsərlər bir qədər zəif olmalarına baxmayaraq, birbaşa xalqa xitab etməsi baxımdan diqqəti cəlb edir. Bilgə Ərcilasun bu ədəbiyyatı, populyar ədəbiyyat adlandırmaqda, Güzidə Səbrinin romanlarını da dönəmin ən çox oxunan əsərləri sırasında olduğunu xüsusi qeyd edir [4, s.440]. Həqiqətən də, onun romanları həm süjet xətti, kompozisiya, həm də dil-üslub baxımından diqqəti cəlb edir. Bu romanla-

rın digər bir xüsusiyyəti, gündəlik, məktub və ya xatirə tipli yazılmasıdır. Xüsusən "Ölmüş bir qadının evraki mətrükəsi" məktub-gündəliklə başlayır. Fikrət, qəlbini dərinliklərində dəfn etmək istədiyi yasaq eşqini, Nejadə duyduğu sevgisini gündəliklərə yazır [5]. Roman janrında bu üslubun istifadə edilməsi Əhməd Midhat Əfəndidən başlayaraq, Fatma Alivə xanım, Xəlida Ədib Adıvar və s. kimi yazıçıların əsərlərində öz əksini tapmışdır. Güzidə Səbrinin bu romanının əsas yeniliyi isə məktubla gündəliyin birləşdirilməsidir.

Tənzimatın Cümhuriyyət ədəbiyyatına qədər gətirdiyi digər bir xüsusiyyət isə "Mənsur ədəbiyyat" idi. Bu mövzu türk ədəbiyyatında Kəcəizadə Mahmud Əkrəmlə başlamış, Sərvəti-Fünun dövründə daha da geniş yayılmışdır. Özünə qapanıqlığın müşahidə olunduğu sentimentalizm beləcə ədəbiyyata daxil olmuşdur. Daha sonra bütün cəmiyyətə yayılmışdır. Ədəbiyyatda, eləcə də cəmiyyətdə görülən pessimizm əslində Qərbdən həmçinin ictimai-siyasi hadisələrdən qaynaqlanmaqdadır. Qərb ədəbiyyatında "xəstəlik mövzusunun" hakim mövqeyə çevrilməsi hələ XVIII-XIX əsrlərdə Avropada yoluxucu xəstəliklərin yayılmasıyla əlaqədar idi. Əsl yoluxucu və öldürücü xəstəlik isə vərəm idi. Ədəbiyyatda, xəstəlikdən incə ruhlu bütün qalbi ilə sevmə romantik sevgi romanı xarakterinə görə üçün motiv kimi istifadə edilirdi. Güzidə Səbri Aygünün bütün roman qəhrəmanları Şəfiq, Münəvvər və Fəruq vərəm, Fikrət isə ürək xəstəliyinə mübtəla olmuşdur.

Sərvət-i Fünun dövründə ədəbiyyata gələn Güzidə Səbri, bu axına qarışmamış, onlardan fərqli olaraq romanlarında geniş xalq kütləsinə xitab etmişdir. Cümhuriyyətin qurulmağa başladığı illərdə ədəbiyyat da "Nəcəla"ya istiqamətlənmiş, mənsur ədəbiyyatı, kənd ədəbiyyatı yaranmağa başlamışdı. Yazıçının da əsərlərində bu ünsürlər diqqəti cəlb edir. Məsələn, yazıçının "Ölmüş bir qadının evraki mətrükəsi" adlı romanında tarla, çobanın qaval çalması, "Nedrət" əsərində isə arxa planında ırsa bələ, kənd həyatı parlaq lövhələrlə əks olunur. Eyni zamanda, bu əsərdə Müəllə-Nedrət qarşıdurmasının arxa planında Şərqi-Qərbi konfliktə dayanır. Müəllə qərbəşməni bəz-bəzəkdə, boyada görün, Nedrət isə milli-mənəvi dəyərləri özündə xarakterizə edən obrazdır. Yazıçının "Yaban gülü" romanında isə musiqi idealizə edilmiş, Pakizə xanımın qardaşı Camal obrazının təsvirində isə qərbəşməni, geyim-gəzəmdə görün gənclər tənqid atəşinə tutulmuşdur.

Güzidə Səbri populyar ədəbiyyatın ilk eşq və nəkam sevdə yazıçısı kimi tanınmış və buna görə də haqqında bir sıra tənqidi fikirlər də səslənmişdir. Tənqidçi Səlim İləri "Unutduqlarımızdan Güzidə Səbri" adlı məqaləsində yazır:

"Güzidə Səbrinin yəhuduldu. Xatirləməyə heç bir ehtiyac olmadığına görə hər halda. (Və kim xatirlənir ki!) Şübhəsiz ki, bir çox oxucuya yön vermişdir. Bəlkə də daha dərin romanlara sıçrama imkanı vermişdi oxucusuna. Kimlərdi Güzidə Səbrinin oxucuları? Harda, necə yaşadılar? Sonra nələr oxudular? Üstəlik Güzidə Səbri həyatımızın belə sürətlə dəyişməsinə, vərəm və kösk həssaslığının, və ya qəribə sevginin "arabesk"lə bərdən-birə dəyişikliyə uğrayacağını necə kəsdirə bilirdi" [6, s.73]. S. İləri yazıçının unudulmasının səbəbini əsasən dəyişən dövr və dəyərlərlə xarakterizə edir.

Belə tənqidi mülahizələrlə yanaşı, onun ədəbiyyatdakı mövqeyi haqqında da maraqlı fikirlər yürüdülmüşdür. Belə ki, görkəmli tədqiqatçı Nihad Sami Banarlı ondan, XX əsrin ilk illərində roman vadisində əsərləriylə böyük şöhrət qazanan ən mühüm qadın yazıçı Güzidə Səbri Aygün olmuşdur, — deyər belə edir [7, s.122]. Ədəbi şöhrətini "Münəvvar", "Ölmüş bir qadın evraki mətrükəsi" və "Yaban gülü" kimi romanlarıyla qazanan Güzidə Səbri XX əsrin ilk illərində türk ədəbiyyatında hədsiz dərəcədə duyğulu və romantik ruhun xarakteristik özelliğini daşıyan bir yazıçıdır. Xüsusi ilə də, solğun, vərəmli, xəstə gənclərin xəstəlikləri kimi incə və hüznü hekayətləri, bir növ "vərəm ədəbiyyatının" diqqəti cəlb edən "Münəvvar" romanı bir neçə Güzidə Səbrinin ilk romanı olan "Münəvvar"ın bu tipli eşq və nəkam sevdə romanları arasında özünəməxsus yerə sahib olmasına səbəb olmuşdur. Yazıçı, jurnalist Hikmət Münir yazıçı haqqında yazır:

“Güzidə Səbri xanım, qadınların qəfəs arxasında bir məhbub həyatı yaşadığı dövrlərdə mühitin diktəsinə deyil, öz ruhundakını hiss etmək və hiss etdiklərini nəşr etmək şüurlu yazıçılığa başlamış ziyalı bir türk xanımadır” [8, s.7-8]. Hikmət Münirin fikrincə, elə bu səmimiyyətinə görə də onun romanları unudulmaz olaraq qalacaqdır. Hikmət, yazıçının heç də rahat şərtlər altında yazmadığını, hətta həyat yoldaşı tərəfindən təzyiqlə qarşılandığını qeyd edir. Onu bu vəziyyətdə yazıçı ölümlərində maraqlı hekayələr də qələmə almışdır. Bunlardan, “Qəmərxanım”, “Maska”, “Heybəlida qəbiristanlığı”, “Zəliha”, “Sabah keyfi” və s. adlarını qeyd edə bilərik. Bu hekayələrdə, xüsusən də “Gecənin esrəri” adlı hekayəsində sevgi əhvalatları deyil, ciddi ictimai-siyasi problemlərə də toxunulur [9].

Yazıçının əsərlərini, onun haqqında irəliləyən fikir və mülahizələri tədqiq etdikdə, Güzidə Səbri Aygünün türk romançılığında özünəməxsus bir yeri olduğu qənaətinə gəldik. Yazıçı, nə qədər də populyar ədəbiyyatın nümayəndəsi hesab olunsada, onun əsərləri, toxunduğu mövzu və problematikasına görə maraqlı doğurur, səmimiyyəti, özünəməxsus ifadə tərzini diqqətə cəlb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Aygün Güzide S. “Həyatımdan bir kaç yaprak”, Gecənin esrəri, İstanbul, İkbal Kütüphanesi Türkiye Matbaası, 1934.
2. Örik Nahid S., Ölən bir romançıya və mühərririni gözləyən bir-iki kitaba dair”, “Həyat və kitablar”. İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1946.
3. Güzide Sabri. Qadınlar dünyası, Çağaloğlu, sayı 191, 14 sentyabr, 1918.
4. Ercilasun B. Türk edebiyatında popülarlik kavramı, Yeni Türk Edebiyatına İncelemeler I. Ankara, Akçağ yayımları, 1997.
5. Aygün G.S. Ölmüş bir kadının evraki mefkuresi. İstanbul, 1905.
6. Selim İleri Unuttuklarımızdan Güzide Sabri. Gösteri, temmuz, 1985.
7. Banarlı N.S. Resimli Türk edebiyatı tarixi. İstanbul, MEB yayımları, 1974.
8. Değerli bir kadın yazıcı Güzide Sabri, Hikmet Munir. İstanbul, t.y.
9. Aygün Güzide S. Gecənin esrəri. İstanbul, İkbal kütüphanesi, 1934.

Eshgane Babayeva

GUZIDA SABRI AYGUN'S ROLE IN TURKISH LITERATURE

Summary

Guzida Sabri Aygun is one of the writers who has specific place in the twentieth century Turkish novel. Despite her versatile creative activity, she was mainly recognized for her novels. Though her works were praised once, unfortunately, her creativity was eliminated from researches.

In this article, we focus on the works of Guzida Sabri Aygun and her role in Turkish literature.

Эшгана Бабаева

МЕСТО ГЮЗИДЫ САБРИ АЙГЮН В ТУРЕЦКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Резюме

Особенное значение имеет творчество Гюзиде Сабри Айгюн в турецкой романистике XX века. Автор многогранного творчества – она больше всего известна своими романами. Несмотря на свою популярность, романы Гюзиде Сабри Айгюн не были исследованы.

В статье анализируются произведения автора и значение этой прозы в турецкой литературе.